

Spira Veronika: Miniesszék I.

Adam Michnik és a birodalom bukása

Húsz éve omlott le a berlini fal. Ki maradt az akkor potens kelet-közép-európai értelmiségiek közül ma is hiteles közszereplő? Szinte minden fontosabb lap Adam Michniket találta meg a Wall Street Journaltól Guardianig, a Spiegeltől a Toronto Timesig. Aki Kertészre lelt, rá is fizetett. Túl sok hiteles gondolat nem jutott eszébe. Ezzel szemben élvezet volt végigolvasni a Michnikkel folytatott beszélgetéseket. Nemcsak okos, de frappáns és szellemes is. A legösszetettebb jelenségeket is képes néhány mondattal megvilágítani, gondolatait plasztikusan előadni. Hitelesebb elemzését e térség húsz évéről senkitől sem olvastam mostanában. Hibátlan, pontos, árnyalt, távlatos. Minden mondata egy jól átgondolt világkép része, amelyet egy pontosan reflektált valóság hitelesít.

Húsz éve omlott le a berlini fal. Azóta sem olvastam egy értelmes sort sem arról, miért is múlt ki a kommunizmus, és vele a szovjet birodalom, csöndben, vér nélkül, néhány hónap alatt. Az amerikaiak azt képzelik, hogy azért, mert ők hatásosan politizáltak: az oroszok nem bírták a fegyverkezési és a jóléti versenyt. Kifinomultabb elmék a helsinki záróokmányt és az emberi jogok állandó számonkérését, a magyar 56-ot, a cseh 68-at, a lebíratatlan lengyel ellenállást, az orosz disszidenseket emlegetik, emlékeztetnek a lengyel pápára, meg az afgán hegyekre. Ez persze mind igaz, de ettől még nem omlott volna össze a rendőrállam szilárd gépezete. Sőt, a fent említettek is többnyire ugyanannak a felszín alatt rejtőző jelenségnek a tünetei. Egyedül Michniktől olvastam értelmes mondatokat a valódi okokról. És pontosan azt mondja, amit én is gondolok, és ami a fejek kételkedő ingatását szokta kiváltani. Okos csak akkor lehetsz, ha hatalmad is van a nézeteidet elfogadtatni és a neveddel fémjeleztetni. Ellenkező esetben csak hümmögnek, vagy ellopják. Így jártam a kandidátusim megírásakor az „intermodern” fogalmának bevezetésével is. Ha mondjuk Genette vagy Ricoeur nevezte volna a két háború közötti, az avantgárd átmeneti kifáradása idején létrejött irodalmi jelenségeket intermodernnek, vagyis a modernség két hulláma közti korszaknak (utalva az akkor már elfogadott posztmodernre), mindenki nagyon találónak tekintette volna. Így csak Király István, a dolgozat doktori változatának bírálója lelkesedett az ötletemért, akinek akkor már, a 80-as évek közepén leáldozóban volt a csillaga. Bojtár Endre, a kandim egyik bírálója, a demokratikus ellenzék nem kockáztató értelmiségi holdudvarának jeles képviselője azonban, az új (bár még földalatti) autoritás bélyegét nem érezve személyemre ütve, finom iróniával pécézte ki eme ötletemet. Most leginkább neoklasszicizmusnak vagy újklasszicizmusnak nevezik, ami nem nagy fantáziáról tesz tanúságot. Különösen, ha meggondoljuk, mi mindenre használják e szót a művészetek hosszú történetében.

Michnik szerint, ahogy szerintem is, az eseményekre valós magyarázatot csupán a szovjet politikai elit szellemi, morális és elmeállapota adhat csak. A keményvonalasoknak volt igazuk, amint azt a kínai, kubai és észak-korai példa mutatja.

Ha következetesen támogatják és „gyakorolják” a diktatúrát, aligha lett volna vége a szovjet kommunizmusnak és birodalmának egyhamar. Az elit választott a glasznosztj és a Tienanmen tér között, és semmi sem kényszerítette arra, hogy a glasznosztjot válassza. Az elit valójában már Sztálin halála után választott. Elege volt a rettegésből, élvezni akarta az életet. Csak egy-két évtized kellett, hogy megirigyelje a dollármilliárdos amerikaiakat. Vagyont, szabadságot akart, hogy a nagy világhomokozóban maffiásdit játszasson, a hatalmát átváltsa gazdagságra és a maga globális méretű egyéni szabadságára. A hazai olaj és más kelendő nyersanyagok „legális” birtoklása fejében Las Vegasban akarta élni világát, kaszinót akart, házat, jachtot a Földközi tengeren, Miami-ban és a nyugati filmekben látható egyéb vonzó helyeken. Meg BL győztes angol klubcsapatot, meg még ki tudja mi mindent. Elég a búval bélelt világmegváltásból, a sötét pártkatonai rezzenéstelen arcából. Amiből akartak lenni az akciófilmek amijainál. A putyinizmus is őket szolgálja. Határt kell ugyanis szabni, ki juthat a konchoz belföldről és külföldről egyaránt. Főleg az utóbbira nincs szükség. Nem azért szabadultak meg a diktatúrától, hogy mások, akiknek már van, még többjük legyen. És a birodalmi-nagyhatalmi aspirációkról sem kell lemondaniuk. Jalta most Ukrajna, de jönnek még jalták ezután is, csak okosan kell zárogatni és nyitogatni a gázcsapot.

Hát emiatt kellett a szegény, jó öreg Szovjetunióknak és a szocialista tábornak (a korábbi béketábornak) olyan hirtelen kimúlnia. Ez persze nem azt jelenti, hogy megképződött előttük a határozott cél: megdöntjük a kommunizmust. Gorbacsov és az őt támogató elit tudatosan csak megreformálni akarták a rendszert. Az emberarcú szocializmus, az eurokommunizmus eszméi őket is magukkal ragadták. De illúzióknak bizonyult a rendszer megreformálhatósága. A hatalmi struktúra egy-két elemének kirántása után már megállíthatatlan volt az építmény összedőlése. Amikor 89 áprilisában független jelöltek is indulhattak a választásokon, és 1917 óta először leszavazták az apparatcsikokat, Szaharov, Szobcsak és Bogomolov bekerült a választott testületbe, a folyamat már csak terrortal lett volna megállítható.